

УДК 321:316.422

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v057.2025.24>**В. Ю. Барасій**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8817-2832>

аспірантка кафедри політичних теорій

Національного університету «Одеська юридична академія»

УРЯДУВАННЯ ЯК ЧИННИК ПОЛІТИЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ У ДИСКУРСІ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Постановка проблеми. Звернення до проблеми політичної модернізації (та більш широкої концепції соціальної модернізації) на даному етапі становлення цифрового суспільства обумовлене необхідністю дати адекватну раціональну відповідь на виклики, які безпосередньо пов'язані із процесами демодернізації (для країн пострадянського простору та «третього світу») й постмодернізації (для західних демократичних країн). Водночас, у політичній теорії та практиці продовжується пошук формули «ефективного урядування». На особливу увагу заслуговує визначення урядування як чинника модернізації для сучасної України. Під час війни це стає «формулою виживання» та, водночас, «рецептом перемоги».

Варто погодитись із тим, що «Формула ефективного держави здавна цікавить дослідників соціальних наук. Динамічні процеси модернізації соціальних систем, внутрішні і зовнішні соціальні конфлікти сьогодення вимагають повернення до більш глибокого наукового аналізу спроможності держав здійснювати належне урядування, що забезпечило б добробут суспільства в різноманітності його проявів. Однолінійна демократизація, вільний ринок у контексті демонтажу державних інституцій, «ліберальний мир» почли в бозі, як дослідницькі інструменти, що не здатні пояснити багатоманітність траєкторії соціальних процесів. Держава Україна на даному етапі історичних змін повною мірою відчула на собі всі суперечності глобального розвитку нерівностей та конфліктів спричинених винятковою серією гуманітарних та воєнних потрясінь політичних криз і соціально-економічних спадів» [1, с. 22].

Розвиток соціальних мереж у цифровому суспільстві, горизонтальних суспільно-політичних зв'язків по типу різоми спричиняє суттєві світоглядні зрушення. Водночас, проблема переходу від індустріального до цифрового суспільства та трансформації інститутів та принципів урядування на цьому шляху є актуальною та важливою науковою і прикладною проблемою.

Для політичної теорії одним із головних питань стає концептуалізація урядування та політичної діяльності у нових умовах. Відпо-

відь знаходиться у просторі вибору парадигми (Т. Кун) між двома альтернативами: «теорії модернізації» vs. «постмодерністські теорії», теорії інформаційного/цифрового суспільства.

У широкому контексті «наукової революції» цифрового суспільства набуває особливої ваги дослідження концептуалізації урядування як чинника політичної модернізації. Концептуалізація урядування як чинника модернізації потребує міждисциплінарного підходу. Адже, урядування, як вид політичної діяльності, який розгортається у просторі відносин між владою та громадянами є дотичним до public policy та, водночас, має враховувати politics як боротьбу за голоси виборців під час електоральних кампаній.

Зокрема, варто погодитись із тим, що «...безробіття – це економічна проблема, соціологічна проблема, психологічна, географічна, медична тощо. В аналізі причин, наслідків і варіантів політики з цієї проблеми академічні дисципліни вносять досвід і знання фахівців щодо вигляду цієї проблеми в цілому» [6, с. 74].

Вирішення складних та багатовимірних завдань у процесі урядування потребує з одного боку, урахування (пост)сучасного стану суспільства, мережевої організації та горизонтальних зв'язків, а з іншого боку – вимог когерентності, ієрархії та інструментальності (Г. Колбеч) щодо управлінської діяльності та раціональної публічної політики. Погодимось: «...орієнтація публічної політики... означає визнання того що публічна політика і проблеми яких вона стосується не існують у чистих замкнених академічних скриньках. Проблеми, з якими маємо справу ми як громадяни, як виробники політики чи як виконавці існують у вигляді багатьох речей одночасно» [6, с. 74].

Критика модернізації спрямована на деконструкцію фундаментальних засад управління суспільствами (урядування) – логоцентризму (раціональності), ієрархії та когерентності. Останнє означає, що усі дії уряду щодо вироблення та реалізації публічної політики мають бути частиною єдиного плану щодо розвитку суспільства. Безпосередньо це відноситься до проекту модернізації, інтелектуальні витоки якого сягають епохи Просвітництва.

У цифрову епоху, яка характеризується зростанням ролі комунікації, мережевою організацією політичного простору, глобалізацією та швидким (буквально – миттєвим) доступом до інформації з різних джерел, розвитком штучного інтелекту, Big Data та інтернет-речей (IoT) змінюються вимоги до урядування. Критики зазнає не лише проект модернізації, а й принципи управлінської та політичної діяльності, відносини між владою та громадянами, які сформувались на різних етапах модернізаційного проекту, у різних країнах та політико-економічних контекстах. На сучасному етапі урядування потребує реконцептуалізації у зв'язку зі становленням цифрового суспільства, а політичну науку, можливо чекає ще одна хвиля «парадигмальних» змін під час наукової революції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичною основою дослідження концептуалізації урядування як чинника політичної модернізації у дискурсі політичної науки стали праці зарубіжних дослідників В. Парсонса (підрозділ «Парадигми втрачені і знайдені» твору «Публічна політика. Вступ до теорії й практики аналізу політики» (Парсонс), Г. Колбеца (визначення характеристик політики епохи модернізації, як організованої дії – когерентності, ієрархії та інструментальності), Т. Куна (етапи концептуалізації урядування як чинника модернізації у контексті періоду «нормальної науки», необхідність пошуку нових парадигм задля реконцептуалізації урядування у цифрову еру, «наукової революції» тощо). Погодимося із визначенням Г. Колбеца: «Політика – поняття, яким ми користуємось, щоб зрозуміти світ, – тож ми повинні працювати над цим» [4, с. 123].

Серед українських дослідників політичної модернізації, політики та урядування в цю епоху слід відзначити А. Багінського, О. Батрименка, О. Громика, Р. Заваду, Г. Зеленько, М. Мінакова, П. Кутуєва, П. Клімушина, М. Паламарчука, Д. Спасібова, Л. Старецьку, О. Туровець, ін. У дискурсі української політичної науки віддзеркалюються дискусії щодо визначення сучасного етапу – «пізній модерн» (Ю. Габермас, Е. Гіденс, ін.), як продовження традиції модернізації, «постмодерн» (Ф. Джеймсон, Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, ін.), як його деконструкція, перебудова, «метамодерн», як постінформаційне суспільство.

Солідаризуємось із тим, що «Процеси розвитку суспільства і його політичної системи, актуалізовані сьогодні, розглядаються в рамках численних теорій загальносоціологічного

і політологічного характеру. Фундамент досліджень цього напрямку заклали ще соціологічні теорії розвитку М. Вебера, Ф. Тьонніса, Т. Парсонса. Однією з теорій, що характеризує перехід від традиційних суспільств до індустріальних і постіндустріальних, є теорія соціальної модернізації. У широкому плані процес соціальної модернізації характеризує глобальний процес постійного вдосконалення суспільства, переходу його на вищі рівні розвитку. Отже, модернізація – це одна з необхідних умов становлення нового порядку. Модернізація як процес оновлення у дусі вимог сучасності однастайно визнана вченими. Проте неоднозначність і невизначеність цього поняття на рівні його конкретних інтерпретацій породили безліч модифікацій, котрі й втілились у різноманітні теорії модернізації. Вважається, що теорія модернізації пройшла низку етапів і зараз ми спостерігаємо третій, сучасний етап розвитку» [7].

В якості одного із пріоритетних напрямків модернізації урядування Д. Спасібов та П. Клімушин визначають концепцію «сервісної держави», а Р. Завада виокремлює «модернізаційні аспекти електронного урядування сучасного глобалізаційного суспільства» [2, с. 350].

Д. Спасібов та П. Клімушин обґрунтовують необхідність «...вдосконалення сфери надання публічних послуг на основі втілення концепції сервісної держави. Концепція сервісної держави передбачає зміну підходу до управління в публічному секторі, трансформацію засад відносин між публічними органами і громадянами. Головним призначенням держави стає служіння людині, а ключовою функцією публічних установ – надання якісних послуг громадянам. Сервісний підхід у публічному управлінні насамперед передбачає впровадження методів і технологій управління, спрямованих на підвищення якості публічних послуг» [3, с. 1].

Для України важливим етапом концептуалізації урядування та процесу його модернізації виступає впровадження е-урядування та е-демократії. Погодимося із тим, що «Головним завданням для електронного уряду стає урядування, тобто робота з модернізації та регулювання усього суспільства, а не лише сфери державного управління. Ці завдання реалізуються через сектори електронного уряду до яких входять «уряд до уряду» (G2G), «уряд до бізнесу» (G2B), «уряд до громадян» (G2C) та «уряд до працівників» (G2E)» [8, с. 152].

У цілому, незважаючи на наявність ґрунтовних праць, присвячених урядуванню в епоху модернізації, недостатньо уваги приділяється концептуалізації урядування як чинника модернізації.

Формулювання мети статті. Метою статті є визначення концептуалізації урядування як чинника політичної модернізації у дискурсі політичної науки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політична модернізація інтерпретується як комплексна (з майже обов'язковим акцентом на інституційний вимір) трансформація соціальної та політичної системи традиційного суспільства у сучасну (модерну) систему. Модернізація передбачає акцент на демократизацію, раціоналізацію та підвищення ефективності діяльності влади завдяки диференціації політичних інститутів.

Концептуалізація урядування як чинника модернізації у дискурсі політичної науки відбувається на основі парадигм. Т. Кун зазначає: «термін «парадигма» часто вживається у двох різних значеннях. З одного боку, він означає всю сукупність переконань, цінностей, технічних засобів та ін., характерних для членів певного співтовариства. З іншого боку, – вказує на один вид елементу в цій сукупності – конкретні розв'язання головоломок, які використані як моделі або приклади, можуть замінювати експліцитні правила та бути основою розв'язання головоломок нормальної науки... Парадигма – це те, що об'єднує членів наукового співтовариства, і, навпаки, наукове співтовариство складається з людей, що визнають парадигму» [5, с. 187].

Для пострадянських країн модернізація («вторинна», або «навздогінна» модернізація) включає як відмову від мобілізаційної моделі радянської модернізації, так і процес демодернізації. Зокрема, до характеристик демодернізації слід віднести деіндустріалізацію, ірраціоналізацію та персоналізацію влади, сакралізацію політики, зниження якості освіти та охорони здоров'я, руйнацію соціального капіталу.

Повертаючись до контекстуалізації парадигм, відзначимо думку В. Парсонса: «Коли справа доходить до оцінювання теорій, то у справу входить неперервний набір підходів. Ми можемо вибрати з-поміж теорій на основі випробування їх емпіричними свідченнями чи дослідженнями (позитивістська чи біхевіористська позиція), можемо довести, що немає способів обрати одну теорію чи іншу – всі теорії однакові в тому, що вони є суспільними конструкціями (релятивістська позиція)» [6, с. 75].

В Україні модернізація включає заходи щодо демократизації та інституціоналізації, які спрямовані на підвищення ефективності урядування. В епоху модернізації урядування, передусім, вирішує завдання економічного зростання, оптимізації взаємодії влади та громадян, визначення та реалізації суспільного інтересу в освіті та охороні здоров'я, підвищення функціонування бюрократії, координації груп інтересів тощо.

Політична модернізація є безперервним процесом оновлення суспільства відповідно до сучасних вимог, спрямованим на створення ефективної демократичної, правової держави. Концептуалізація урядування як чинника модернізації у дискурсі політичної науки відбувалась на основі послідовної зміни підходів (від некритичного сприйняття в якості мейнстріму до сумнівів та заперечення на етапі «наукових революцій») щодо наступних парадигм: 1) позитивізм й біхевіоризм; 2) теорія раціонального вибору та публічного вибору; 3) інституціоналізм та неоінституціоналізм. Л. Старецька вважає, що однією із головних у дослідженнях модернізації була структурно-функціональна парадигма. Погодимося: «У рамках загальної структурно-функціональної теорії політичну модернізацію розглядали як взаємодію між процесом диференціації, імперативами рівності та інтеграційною, адаптивною і творчою можливостями політичної системи... У структурно-функціональному підході існує кілька напрямків модернізаційних досліджень. Один з них – адміністративний підхід. Прихильники його схильні ототожнювати політичну модернізацію з раціональним стилем управління, функціонуванням західних бюрократій із заміною неформальних, відособлених, функціонально розпорощених форм соціальних і політичних взаємозв'язків і традиційних культурних норм на раціоналізовані форми бюрократичної організації і політичної культури ліберально-демократичного суспільства» [7].

Серед інших концептуалізацій урядування як чинника модернізації Л. Старецька відзначає:

- авторитарно-прагматичну концепцію (С. Гантингтон), яка наголошує на впровадженні модернізації авторитарним урядом та обмеженні політичної участі громадян з метою забезпечення стабільності режиму;

- «кризову модель» модернізації (С. Верба, Л. Пай, ін.). Вона виходить із того, що «...будь-яка соціальна система має певний стабільний рівень взаємодії компонентів. У процесі політичної модернізації змінюється рівень і характер їхньої взаємодії, що призводить до «криз» решти відповідних їм параметрів політичної системи – національного самовизначення, політичної участі, авторитетності, проникнення і розподілу ресурсів, – детермінованих їх несумісністю один з одним на різних етапах політичної модернізації. У цьому випадку політичний розвиток означає процес розв'язання політичною системою названих криз і набуття нею через пристосування до наслідків криз нової політичної можливості – успішної інституціоналізації нових зразків інтеграції, політичної участі й розподілу ресурсів, її стабілізації на новому рівні» [7];

- особистісну теорію політичної модернізації (Д. Сміт, А. Інkelес), яка розглядає модернізацію

з точки зору соціальної психології: «ключовим елементом процесу модернізації є створення соціальних передумов для виникнення у людей сучасних психологічних установок і орієнтацій, пов'язаних із такими характерними особистісними рисами, як участь у політичному і громадському житті, поінформованість, усвідомлення своєї громадської ролі» [7].

Сучасні концептуалізації ґрунтуються переважно на парадигмах когнітивної та цифрової економіки. Констатуємо міждисциплінарність та мультипарадигматизм сучасних концептуалізацій урядування як чинника модернізації. Це не дивно, адже урядування має справу з вирішенням проблем у різних соціальних полях.

Солідаризуємось із позицією Т. Куна: «Є наукові школи, тобто співтовариства, що підходять до одного і того самого предмета з несумісних позицій. Але в науці це буває значно рідше, ніж в інших сферах людської діяльності... Відтак члени наукового співтовариства вважають себе та й інші вважають так само єдиними людьми, відповідальними за розробку тієї чи іншої спільної системи цілей, разом з навчанням учнів і послідовників. У таких групах комунікація буває звичайно відносно повною, а професійні судження відносно однотайними. Позаяк, з другого боку, різні наукові співтовариства концентрують увагу на різних предметах дослідження, то професійні комунікації між відокремленими науковими групами іноді утруднені; результатом буває нерозуміння, а воно надалі може призвести до значних і непередбачених заздалегідь розбіжностей» [5, с. 190].

Ситуація ускладнюється тим, що урядування спирається не лише на наукові парадигми, а має враховувати різноманітні уявлення людей, повсякденне знання індивідів, «суспільне знання» тощо.

Погодимося із В. Парсонсом: «Орієнтація на публічну політику означає визнання багатовимірної міждисциплінарної природи проблем, а відповідно неминуче дослідження процесу вироблення політики та аналіз цієї політики відчують вплив багатьох наукових галузей. Первинним завданням аналізу політики є розуміння того як можна контекстуалізувати проблеми і процеси... «суспільне знання» не може бути «фальсифікованим» у науковому сенсі. У публічній політиці ми маємо справу зі знанням про проблему чи процес політики, яке не можна спростувати суспільними фактами – це пакети цінностей. Для позитивістів питання було, звичайно, значно простішим: за умови набору достатньої кількості фактів цифр і теорій можна змінити світ. Поппер продемонстрував, що індуктивізм є неадекватною основою і для науки і для суспільних реформ» [6, с. 75].

Модернізація, як процес соціально-політичних та економічних змін щодо перетворення традицій-

них суспільств на сучасні, неможливий без ієрархічної системи управління. Урядування ґрунтується на раціональному прийнятті політичних рішень на користь суспільного блага, у ньому концентруються цінності епохи модернізації – індивідуалізм, раціональність, ефективність, орієнтація на прогрес та удосконалення, соціальна довіра тощо.

Висновки. Відтак, політична модернізація, як перетворення суспільств традиційного типу на сучасні відбувається під проводом ієрархічної та централізованої системи управління – урядування. Як важливий чинник політичної модернізації, урядування ґрунтується на раціональному ухваленні політичних рішень відносно суспільного блага. Урядування впроваджує «політику модернізації», спираючись на індивідуалізм, раціональність, ефективність, ідею прогресу та удосконалення, соціальну довіру тощо.

Водночас, критика урядування та вимоги щодо його трансформацій у інформаційну епоху з точки зору постмодерного дискурсу спрямована на деконструкцію фундаментальних засад управління суспільствами (урядування) – логоцентризму (раціональності), інструментальності, ієрархії та когерентності (Г. Колбеч).

Концептуалізація урядування як чинника політичної модернізації у дискурсі політичної науки відбувалась на основі парадигм позитивізму, біхевіоризму, теорії раціонального/публічного вибору, структурного функціоналізму, інституціоналізму та неінституціоналізму. Відповідно, зміни теоретичного мейнстріму у концептуалізації урядування як чинника політичної модернізації (які Т. Кун називає «науковими революціями») обумовили її етапи. Концептуалізація урядування як чинника політичної модернізації пройшла декілька взаємопов'язаних етапів, – від позитивізму та біхевіоризму до теорії публічного вибору, від інституціоналізму до нового інституціоналізму.

Література

1. Багінський А.В. Реконцептуалізація модерної держави: автономія, спроможність, належне урядування та конфлікти. *Вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право.* 2017. Вип. 1/2. С. 22–26. URL: <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2017/1-2/4.pdf>
2. Завада Р. С. Електронне урядування як ключовий фактор модернізації публічно-управлінської діяльності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* 2022. Вип. 32. С. 347–352. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7800976>
3. Клімушин П. С., Спасібов Д. В. Концепція сервісно орієнтованої держави в контексті модернізації публічного управління. *Теорія та практика державного управління.* 2017. № 2 (57). С. 1–8. URL: <https://>

dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dcc9f339-c3c8-4c70-ba4c-a96d7245d625/content

4. Колбеч Г. Політика. Основні концепції в суспільних науках. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 128 с.

5. Кун Т. Структура наукових революцій. Київ: Port-Royal, 2001. С. 186–223. URL: <http://litopys.org.ua/kuhn/kuhn15.htm>

6. Парсонс В. Публічна політика. Вступ до теорії і практики аналізу політики: Пер. з англ. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 550 с.

7. Старецька Л. Теорії політичної модернізації: ліберально-демократичні концепції в сучасному контексті. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2000. Число 19. URL: <https://www.ji.lviv.ua/n19texts/starecka.htm>

8. Яковлев Д. В. Політична взаємодія як комунікативний процес: медіатизація, демократизація, раціоналізація: монографія. Одеса : Астропринт, 2009. 288 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/7c4587f8-42ce-47e6-900d-6aa1bddd274e>

Анотація

Барасій В. Ю. Урядування як чинник політичної модернізації: концептуалізація у дискурсі політичної науки. – Стаття.

У статті досліджується урядування як чинник політичної модернізації. Реалізація проекту модернізації, як процесу соціально-політичних та економічних змін щодо перетворення традиційних суспільств на сучасні, неможлива без ієрархічної системи управління. Урядування ґрунтується на раціональному прийнятті політичних рішень щодо суспільного блага, у ньому концентруються цінності епохи модернізації – індивідуалізм, раціональність, ефективність, орієнтація на прогрес та удосконалення, соціальна довіра тощо. Критика модернізації спрямована на деконструкцію фундаментальних засад управління суспільствами (урядування) – логоцентризму (раціональності), ієрархії та когерентності. Метою статті є визначення концептуалізації урядування як чинника політичної модернізації у дискурсі політичної науки.

У цифрову епоху, яка характеризується зростанням ролі комунікації, мережевою організацією політичного простору, глобалізацією та доступом до інформації з різних джерел, розвитком штучного інтелекту, Big Data та інтернет-речей (IoT) змінюються вимоги до урядування. Критики зазначає не лише проект модернізації, а принципи управлінської та політичної діяльності, відносини між владою та громадянами, які сформувались на різних етапах модернізаційного проекту, у різних країнах та політико-економічних контекстах. На сучасному етапі урядування потребує реконцептуалізації у зв'язку зі становленням цифрового суспільства, а політичну науку, можливо чекає ще одна хвиля «парадигмальних» змін під час наукової революції.

Концептуалізація урядування як чинника політичної модернізації у дискурсі політичної науки відбувалась на основі парадигм позитивізму, біхевіоризму, теорії раціонального/публічного вибору, структурного функціоналізму, інституціоналізму та неінституціоналізму. Відповідно, зміни теоретичного мейнстріму у концептуалізації урядування як чинника політичної модернізації (які Т. Кун називає «науковими револю-

ціями») обумовили її етапи. Концептуалізація урядування як чинника політичної модернізації пройшла декілька взаємопов'язаних етапів, – від позитивізму та біхевіоризму до теорії публічного вибору, від інституціоналізму до нового інституціоналізму.

Ключові слова: політична модернізація, політика, урядування, політичні інститути, політичний дискурс, цифрове суспільство, політична комунікація, парадигми.

Summary

Barasiy V. Yu. Governance as a factor of political modernization: conceptualization in the discourse of political science. – Article.

The article examines governance as a factor of political modernization. The implementation of the modernization project, as a process of socio-political and economic changes aimed at transforming traditional societies into modern ones, is impossible without a hierarchical system of governance. Governance is based on rational political decision-making regarding the public good, and it concentrates the values of the modernization era – individualism, rationality, efficiency, orientation towards progress and improvement, social trust, etc. Criticism of modernization is aimed at deconstructing the fundamental principles of managing societies (governance) – logocentrism (rationality), hierarchy and coherence. The aim of the article is to define the conceptualization of governance as a factor of political modernization in the discourse of political science.

In the digital era, which is characterized by the growing role of communication, the network organization of political space, globalization and access to information from various sources, the development of artificial intelligence, Big Data and Internet of Things (IoT), the requirements for governance are changing. Not only the modernization project is being criticized, but also the principles of managerial and political activity, the relations between the authorities and citizens, which were formed at different stages of the modernization project, in different countries and political and economic contexts. At the present stage, governance requires reconceptualization in connection with the formation of a digital society, and political science may be waiting for another wave of "paradigmatic" changes during the scientific revolution.

The conceptualization of governance as a factor of political modernization in the discourse of political science took place on the basis of the paradigms of positivism, behaviorism, rational/public choice theory, structural functionalism, institutionalism and neo-institutionalism. Accordingly, changes in the theoretical mainstream in the conceptualization of governance as a factor of political modernization (which T. Kuhn calls "scientific revolutions") determined its stages. The conceptualization of governance as a factor of political modernization went through several interconnected stages, from positivism and behaviorism to public choice theory, from institutionalism to new institutionalism.

Key words: political modernization, politics, governance, political institutions, political discourse, digital society, political communication, paradigms.

Дата надходження статті: 30.10.2025

Дата прийняття статті: 12.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025